

A KÖZVETLEN ÉRTÉKESÍTÉSI CSATORNÁK ÉS A HELYI TERMÉKEK KAPCSOLATÁNAK TERÜLETI ASPEKTUSAI

Nagyné Demeter Dóra – Szűcs Antónia – Koncz Gábor

Absztrakt: Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a rövid ellátási láncok sikerét mennyiben befolyásolhatja a jelenlegi helyi termék kínálat, valamint az értékesítést biztosító helyi „hagyományos” piacok, termelői piacok, biopiacok száma és területi lehelyezkedése. Az ellátási láncot tehát a termelők és az értékesítési csatorna oldaláról közelítettük meg, két minta területen (Komárom-Esztergom, Heves megye). Mindkét megye területén, elsődleges és másodlagos adatbázisok segítségével mértük fel az említett tényezőket, külön megvizsgálva térbeli eloszlásukat, és az ebből fakadó területi különbségeket. Vizsgálati eredményeinket összevetettük a rendelkezésre álló európai uniós források által kínált pályázati kifizés feltételrendszerével, lehatárolva a potenciális pályázók körét, a lehetséges REL-ek számát.

Abstract: In our study, we look for answers to the question of how can the current local product range influence the success of short supply chains? Especially local "traditional" markets, producer markets and bio markets that provide sales opportunity. So, the supply chain was thus approached from the side of the producers and the sales channels. We conducted research on two sample areas (Heves and Komárom-Esztergom Counties). In both counties, we measured these factors using primary and secondary databases. We paid special attention to their spatial distribution and the resulting territorial differences. Our results were compared to the tender conditions offered by available EU funds. Based on these, we defined the potential applicants and the number of possible short food supply chains.

Kulcsszavak: rövid ellátási láncok, agro-élelmiszer lánc, lokális élelmiszer lánc, fogyasztók, védjegyrendszer

Keywords: short food supply chains, agri-food chain, local food system, consumers, labelling scheme

1. Bevezetés

A hazai élelmiszerpiac az elmúlt két évtizedben jelentős koncentrálódási folyamaton esett át az értékesítési csatornák tekintetében. A kisebb méretű élelmiszer alapanyagot termelő és feldolgozó termelők a szövetkezés hiánya miatt, a megváltozott és kiélesedett piaci helyzethez nem tudtak alkalmazkodni. Ennek következményeként a stabilitásuk, jövedelmezőségük és fejlődési lehetőségük leszűkül. Számukra jelenthet egy új lehetőséget az európai közösség által preferált rövid ellátási lánc, melyben megtalálhatják a saját piaci szegmensüket.

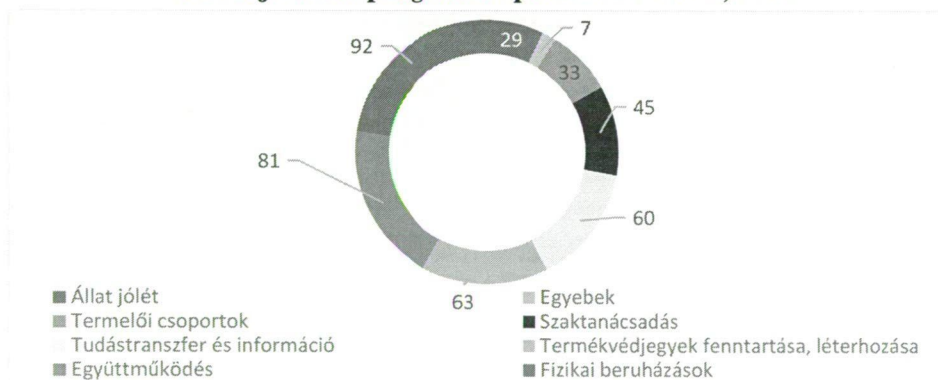
Az Európai Unió mind a 118 db nemzeti és regionális vidékfejlesztési programjának vizsgálata alapján közel háromezerezer gazdálkodó számára teremtődik lehetőség hogy védjegyek, termelői csoportok és szervezetek tagjaivá váljanak, valamint a helyi piacok és a rövid ellátási láncok fejlődhessenek. Az Európai Parlament Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Bizottsága által 2016-ban készített tanulmány szerint az összes vidékfejlesztési program kiadásainak 10%-át a 3. prioritásra fordítják. Ennek az összegnek a 75%-át áldozzák a 3A prioritásra, mely az élelmiszer láncok integrálásán keresztül kívánja a versenyképességet fejleszteni. Kilenc tagállam a 3. prioritásra szánt forrásainak 90%-át áldozza a fentebb említett 3A prioritásra, míg csak öt olyan tagállam van akik kevesebb mint 50%-át. (A 3. prioritás az élelmiszer-ellátási lánc megszervezésének előmozdítását célozza meg.

Két nagyobb területre oszlik. A 3A prioritás az elsődleges termelők versenyképességének javítását célozza meg elősegítve az agrár-élelmiszerláncok létrehozását, az agrártermékek hozzáadott érték növelését, a helyi piacok, rövid értékesítési láncok valamint termelői csoportok, szervezetek kialakítását.)

A vidékfejlesztési források 7%-át fordítják a rövid ellátási láncok fejlesztését célzó 3A prioritásra, mely közvetlenül hivatott növelni a termelők versenyképességét, akik ellátási láncok létrehozásán, védjegyek kibocsátásán keresztül, valamint az alapanyagok hozzáadott értékének növelésével, helyi piacok és ellátási láncok, termelői szerveződések és termék brand-ek promótálásával.

A programok közül a gazdálkodási feltételek javítását célzó fizikai beruházásokra, valamint az együttműködések kialakítására dolgozták ki a tagállamok a legtöbb programot. Arányosan került be a szaktanácsadás és a tudástranzfer, melyek együttesen a tudásbázis bővítését eredményezhetik, javítva ezzel az együttműködések, a termelői szerveződések és a védjegyrendszerek működtetését és életre hívását.

1. ábra: Fejlesztési programok száma az egyes intézkedés csoportokon belül, a vidékfejlesztési program 3. prioritásán belül, 2016

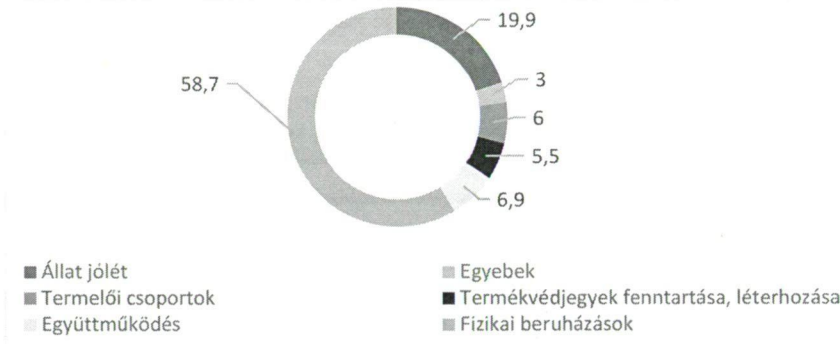

Forrás: European Network for Rural Development. EURural Review No 22 'Smart and competitive food and drink supply chains', 2016, alapján saját szerk.

Amíg a programok számában az együttműködések támogatása igen magas, a ráfordítások tekintetében már alacsonyabb értékkel találkozunk (1. ábra). Ugyanezt az alacsony ráfordítást a védjegyek estében is tapasztalhatjuk. Bár a védjegyek alapvetően segítik a lokális, de még inkább a globális piacokon való térnyerést, a hozzájuk fűzött remények nem teljesültek be. Már egy évtizeddel ezelőtti kutatás is taglalta, hogy a termelői védjegyek a fogyasztók megtéltése alapján jelentős hátrányban vannak a független tanúsítási rendszerrel, az eredetvédelem alatt álló és földrajzi árujelzővel rendelkező termékekkel szemben (Szabó, 2006). Emellett az uniós tagországokban végzett felmérések alapján a fogyasztók számára nem egyszerű felismerni a helyi termékeket, és alig van információjuk arról, hogy hol tudják beszerezni őket. Esetenként a helyi és regionális márkák és védjegyek elburjánzása összezavarja a fogyasztókat.

A fizikai beruházások támogatása nem csak az intézkedések számában, hanem a források lekötésében is kimagasló helyet foglal el. A hármas prioritás teljes költségvetésének közel 60%-át teszi ki (2. ábra).

2. ábra: Az egyes intézkedésekre tervezett ráfordítások megoszlása, 2016

Forrás: European Network for Rural Development. EURural Review No 22 'Smart and competitive food and drink supply chains', 2016, alapján saját szerk.

A rövid élelmiszerláncok csoportosítására többféle szempont található a szakirodalomban: az értékesítés fizikai távolsága, az értékesítés területi kötődése, a marketing csatornák, a résztvevők száma és a részvétel formája, illetve az értékesítés fizikai megvalósítási formája (Kujáni, 2014).

Az Európai Unió tagállamaiban jelenleg is működő értékesítési módokat az értékesítési mód alapján három nagyobb csoportra bonthatjuk (1. táblázat).

1. táblázat: A rövid ellátási láncok egyik csoportosítása

Közvetlen értékesítés	Közösségi marketing alapú	Globális értékesítés
- Termelői piac	- Közösség által támogatott mezőgazdaság	- Védett eredet
- Út menti értékesítés	- Értékesítés helyi vendéglátóknak	- Specialitást tanúsító védjegy
- Gazdaudvar	- Értékesítés szupermarketeknek	- Minőségbiztosítási rendszerek
- Szedd magad	- Fesztiválok	- Tanúsítványok
- Webáruház	- Kamratúrák	- Védjegyek
- „Heti szatyor” (dobozrendszer)	- Értékesítés kivándorlóknak	- Helyi termék védjegyek
	-	

Forrás: Renting et al., 2003

Más megközelítések szerint a REL-ek alapvetően két nagyobb típusra bonthatóak (EIP-AGRI, 2015):

- k) Hagyományos REL-ek, melyek a rurális térségek egyéni gazdaságaira épülnek, melyek az értékesítés terén elsősorban az „on-farm” értékesítési formákat preferálják: farm boltokat (Gazdaudvar), út menti értékesítés,

„szedd magad” akciókat vagy termelői piacokon való közvetlen értékesítést. Leggyakrabban családi gazdaságok üzemeltetik, és zömében hagyományos vagy kézműves termelési és feldolgozási módokat alkalmaznak. (A hagyományos on-farm rendszer leggyakrabban az Egyesült Államokban fordul elő, a 2004-es kibővülés óta az EU-ban és mediterrán országokban is megjelent. Ez a rendszer a hagyományos off-farm rendszer értékesítési csatornáit a farmerek piacaiként értelmezi. A közösség által támogatott mezőgazdasági rendszerek inkább Észak-Nyugat Európában jellemzőek, különösen Belgiumban és az Egyesült Királyságban.)

- l) Neo-hagyományos REL-ek, melyek komplexebb irányítási mechanizmuson alapulnak, a termelők fogyasztók és az intézmények együttműködési hálózata tart fenn, de gyakran törekednek a hagyományos gazdálkodási módok fenntartására új modellek alkalmazásával és társadalmi innovációkon keresztül. Ezek a rendszerek tartalmaznak például: szállítási rendszereket, városi gazda boltokat, közösségi tulajdonú városi vagy városi peremterületeken működő gazdaságokat. Úgy léteznek, mint a helyi élelmiszer mozgalom, ezért gyakran városi lakosok vezetik és támogatják őket.
- m) Mind a rövid ellátási láncok, mind a helyi élelmiszerláncok esetében a szakirodalom általában az értékesítés alapján három főbb csoportot különböztet meg (EU Rural Review, 2012):
 29. Közvetlen értékesítés önállóan (közbenő szereplő nélkül)
 30. Közvetlen értékesítés közösen
 31. Szövetkezés

Az 1305/2013-as EMVA támogatások felhasználásáról szóló rendelet szerint a rövid ellátási lánc „olyan ellátási lánc, amely meghatározott számú üzletkötőt foglal magába, elkötelezett az együttműködések, a helyi gazdaságfejlesztés mellett, valamint földrajzi és társadalmi értelemben is közeli kapcsolatot teremt a termelők a feldolgozók és a fogyasztók között”. Ezt a definíciót pontosította a 807/2014-es EU vidékfejlesztési támogatások nyújtásáról szóló rendelet, mely szerint „azok az ellátási láncok alapítása és fejlesztése támogatható, melyekben a termelők és a fogyasztók között egy közvetítő áll.” Franciaországban a Francia Mezőgazdasági Minisztérium a REL-eket olyan marketing módként értelmezi, melyben a termékeket a termelők a fogyasztók számára vagy közvetlenül, vagy legfeljebb egy értékesítési ponton keresztül értékesítik (EPSR, 2016). Tanulmányunkban ezt a definíciót követve igyekeztünk felmérni a két megye potenciális termelői és termék bázisát.

A helyi élelmiszer láncok definíciója már bonyolultabb, ezért azok pontos definiálását tagállami hatáskörbe helyezte a korábban említett rendelet. Gyakorlatban a „helyi” meghatározást gyakran a termelő és az értékesítési pont közötti távolságként fejezik ki, melyek értelmezhetőek földrajzi területre, megyére vagy nemzeti parkra egyaránt. Az Európai Bizottság Közös Kutatóközpont tudományos és szakpolitikai tanulmányok alapján a REL-t és helyi ellátási lánc olyan élelmiszer lánc, melyben az előállítás, a feldolgozás és az értékesítés meghatározott földrajzi területen belül zajlik (a forrástól függően megközelítőleg 20-100 km –es

sugarú kört lefedő földrajzi terület). A „helyi” élelmiszer fogalma pedig szubjektív és a helyi terület sajátosságaitól függ: népsűrűség, elérhetőség, városi vagy vidéki jelleg. Ugyanakkor a helyi kifejezés utalhat a termelő és fogyasztó közötti kölcsönös bizalmon és együttműködésen alapuló kapcsolat közelségére is (Kneafsey et al., 2013).

1.1. A REL haszna a termelők és fogyasztók számára

A rövid ellátási láncok gazdasági és társadalmi hasznosságáról több tanulmány és kutatás készült, az Európai Parlament által közreadott 2016-ban kiadott tanulmány ezen kutatások főbb megállapításait az alábbiak szerint összegzi (Dwyer et al., 2016).

A növekvő mennyiségű helyi élelmiszer a helyi gazdaságot is fellendíti. Kifejezetten a perifériális leszakadó térségek számára nyújt kitörési lehetőséget. Hiszen a helyi élelmiszer láncok megerősítik az üzleti együttműködést az élelmiszer láncok között, és munkahelyeket teremtenek, ezáltal a mezőgazdaságban és az élelmiszer előállításban. Az erős élelmiszer szektor előremozdíthatja a turizmus fejlődését, az élelmiszer termékek által képviselt helyi jellegzetességek erősítésével.

Emellett a helyi élelmiszerláncok a szociális kohéziót, közösségfejlesztést erősíthetik a kedvezőtlen helyzetű régiókban, ahol alacsony jövedelemtermelő képességgel bíró gazdaságok dominálnak, és a lehetőségek hiánya miatt a régióból történő elvándorlás jelentős. Az előbbieken túl hozzájárul a városi térségek társadalmi kohéziójához is azáltal, hogy újra összekapcsolja a lakosságot az élelmiszer előállító térségekkel, valamint azáltal, hogy friss minőségű élelmiszert biztosít elérhető áron.

A közvetlen értékesítés előnyeit felismerve az európai gazdálkodók átlagosan 15%-a a megtermelt áruk több mint felét önmaga értékesíti közvetlenül a fogyasztóknak. Ezek zömét a kis méretű gazdaságok (1-8 EUME) teszik ki, a 100 EUME méret feletti gazdaságoknak csupán 3%-a értékesít közvetlenül a fogyasztóknak. A megoszlás nem csak a gazdaságok mérete, hanem területi elhelyezkedése alapján is megfigyelhető: amíg Görögországban (25%), Szlovákiában (19%) és Magyarországon (18%) magasabb a közvetlen értékesítés aránya, addig egyes tagállamokban 5%-ot sem éri el (Málta, Ausztria, Spanyolország). A francia gazdák esetében 21%-os arányt mutat ez az értékesítési mód, azonban az így értékesített áruk fele zöldség és méz, azaz termékpályákra koncentrálódik. A REL-ek társadalmi támogatottsága Európában igen magas, hiszen az EUROBAROMETER 2016-os felmérése alapján tíz városlakóból kilenc véli úgy, hogy számára haszonnal jár, ha közvetlenül a termelőtől tud vásárolni, míg ötből négy városlakó egyetért azzal, hogy a termelők „erősítése” méltányos és nagyon fontos.

1.2. A REL kialakításának akadályai

A hazai termelők számára több ponton is nehézséget jelent az ellátási láncokba történő belépés. Noha több európai minta is a szövetkezés ezen típusának hasznosságát mutatja, hazánkban még nincs komolyabb rendszere ezen szövetkezési

típusnak. Több kutatás rámutatott az országosan megjelenő problémákra. A főbb okok között említhető az árualap csekély volta, vagyis az egyedi, jó minőségű helyi termékek kis mennyisége, a szállítás, értékesítés, művelési mód és fajtaállomány megválasztása (a helyi tudás és fajták eltűnése a nagyüzemi technológiák térhódításának köszönhetően), nem tudnak, vagy nem akarnak a szállítással, értékesítéssel foglalkozni, a kisléptékű előállításból származó termékek egy része nem felel meg az előírásoknak, ezért a hagyományos kereskedelmi csatornákon nem értékesíthető (Bocskay et al., 2013).

A termelési korlátok mellett egy másik igen komoly gátja is van a rövid ellátási láncok kialakításának: a szövetkezésekkel kapcsolatos komoly ellenérzések. A témában végzett empirikus kutatások rámutattak, hogy a gazdák nem szívesen vállalják a szövetkezésekkel kapcsolatos többletmunkát, nem látják pontosan, hogy „ki járna jól” egy ilyen típusú együttműködésben ebből az ellenérzésükből fakad, hogy összességében nem tartják profitábilisnak, ha részt vesznek a termelői együttműködésben (Kiss–Takácsné, 2017).

2. Anyag és módszer

Tanulmányunkban a szakirodalmi források áttekintése mellett szekunder és primer adatbázisokra támaszkodva próbáltunk elemzéseket végezni a két választott mintaterületen Komárom-Esztergom, valamint Heves megyében. Az adatok gyűjtésénél az ÁMÖ TEIR adatbázison keresztül elérhető gazdálkodásra vonatkozó adatokra támaszkodtunk. A vizsgálat során a csak önellátásra termelő gazdaságokat kizártuk, részvételük a REL-ekben nem releváns. A vizsgált térségekben felellhető helyi termékek körét az Ister-Granum régió által elkészített, tematizált termelői címlista, a mátrai projektrégióban pedig az általunk 2013-ban készített helyi termelői adatbázis alapján gyűjtöttük le. A helyi termékek osztályozásánál a Mátra térségére gyűjtött termelői adatbázisra vonatkoztatva is az Ister-Granum régió által használt csoportosítást alkalmaztuk, az összevethetőség okán. A kutatás során feldolgozott adatbázis Komárom-Esztergom megyében összesen 41, míg Heves megyében 60 településre terjedt ki.

A termékek védjegyekkel kapcsolatos adatait a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának elérhető adatbázisából, a termelői és helyi piacok a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, a biopiacok pedig a naturportal.hu oldalról származnak. Az elemzések során a termékek és az elérhető piacok területi szintű összehasonlításánál az adatokat térképszerkesztő program segítségével dolgoztuk fel. A megyék településeinek vizsgált statisztikai adatait tartalmazó adatbázist ArcMap 10.1 szoftverrel kapcsoltuk a települések közigazgatási területét tartalmazó vektoros térképi adatbázishoz. A szoftver segítségével a mennyiségi értékek alapján pontszórásos (Dot density) típusú tematikus térképeket készítettünk. Végezetül az egyszerű területi szintű elemzések adatait összevetettük a REL-ek létrehozását, működtetését célzó pályázati kiírás szakmai tartalmával.

Lényeges kiemelni, hogy jelen tanulmány egy nagyobb léptékű, 2017–2020 között megvalósuló tematikus kutatási program első, helyzetfeltáró munkájának

eredménye. A kutatás következő lépéseiben az itt leírt jelenségek pontosabb feltárására törekszik majd.

3. Eredmények és értékelésük

A vizsgálat során a termék előállítók és az értékesítés helyszíneit vizsgáltuk. Az árusítóhelyek esetében a szakirodalom alapján, Benedek és szerzőtársai (2014) kutatásai alapján elkülönített típusokkal dolgoztunk:

32. Hagyományos (esetünkben: Helyi) piac: Az őstermelői igazolvány meglétén túl, nincs előre meghatározva a termelés módja vagy annak helyszíne. Többnyire önkormányzati fenntartásúak, a kereskedők, illetve viszonteladók a meghatározóak.
33. Termelői piac: Az őstermelők 40 kilométeren vagy megyehatáron belülről érkehetnek. Ezeket a piacokat civil szervezetek vagy magánszemélyek szervezik.
34. Biopiac: Valamely hazai ökológiai gazdálkodást ellenőrző/tanúsító szervezet általi minősítés.

Az árusítóhelyek típusainak számszerű és térbeli megoszlása mellett elsősorban a termék előállítóktól való távolságokat igyekeztünk felmérni, hiszen a jelenlegi szabályozás alapján 40 km-es távolságot „tehet meg” a termék az előállítótól a fogyasztóig. A REL-ek szempontjából komoly potenciált jelentő biopiacok esetében Komárom-Esztergom megyében mindössze három (Dömös, Esztergom, Tokod-Altáró) piacot találtunk (4. ábra), Heves megyében jelenleg nem működik biopiac. Figyelembe véve, hogy utóbbi megyében 2013-ban 32 darab biogazdálkodót tartottak számon (3. ábra). Mivel a biogazdálkodásra előirányzott központi források 2016-ban megduplázódtak, időszerű lehet az értékesítési oldal megerősítése a megyében.

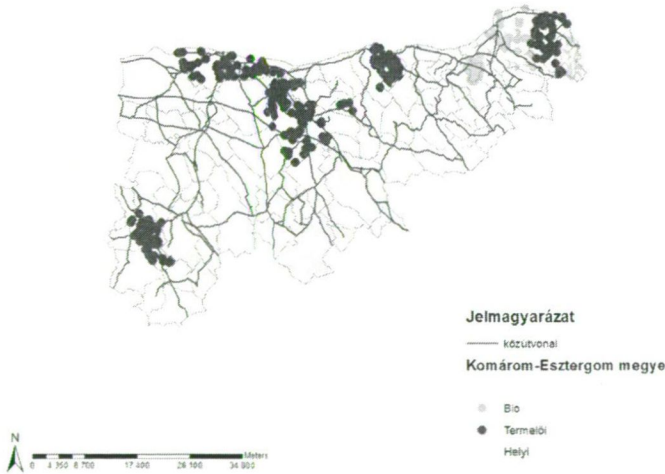
A termelői piacok és helyi piacok száma közötti eltérés is számottevő, hiszen amíg Heves megyében 12 darab helyi piac és egyetlen kifejezetten termelői piac létezik, addig Komárom-Esztergom megyében 23 darab piac közül 6 darab kifejezetten termelői piac, ahol a vizsgálatba bevont termék előállítók jelentős piaci előnyre tehetnének szert. Figyelembe véve, a két vizsgált megye lakosság száma (Heves: 299 219 ezer fő; Komárom-Esztergom: 297 914 ezer fő) és területe nem tér el egymástól számottevően, az értékesítési helyek számának helyen csak a területi versenyképességet befolyásoló különbségekből eredhet. Ez a további kutatások tárgya lehet. Mindkét megye esetében pozitívként említhető, hogy a rendeletben meghatározott 40 km-es körben az értékesítési helyek a termékek számára elérhetőek, földrajzi értelemben vett korlát nem áll fenn. Továbbá az értékesítést segíti, hogy szintén mindkét térség számára könnyen elérhető Budapest.

3. ábra: Heves megye termelői és helyi piacai, 2017

Forrás: NAK, valamint naturportal.hu adatai alapján saját szerkesztés

4. ábra: Komárom-Esztergom megyében működő piacok, 2017

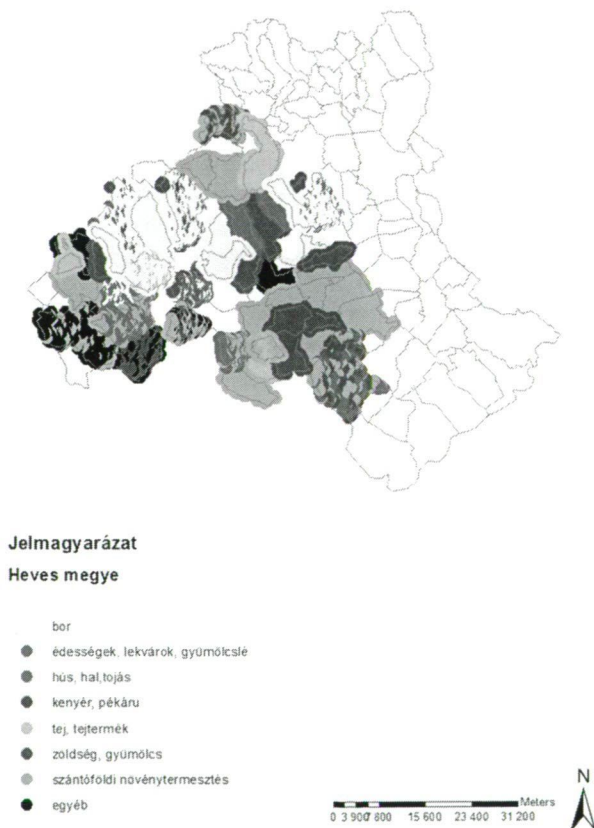
Forrás: NAK valamint naturportal.hu adatai alapján saját szerkesztés

Heves megyében 2013-ban 13 532 darab egyéni gazdaságot tartottak számon, melynek 46%-a termelt értékesítési célra. A kisgazdaságok dominanciája köszönhetően a mátrai borvidéknek tradicionálisan a szőlőtermesztésben és feldolgozásban, valamint a gyümölcstermesztésben domináns. Ez visszaköszön a helyi termékek körén is, hiszen 41 darab borászati termék mellett nagyságrendileg a szántóföldi növénytermesztésből származó termékek, a feldolgozott termékek közül

a kenyér, pékáru követték. Az állattartáshoz kapcsolódó termékek nagyságrendileg csupán a 4. helyre kerültek, a megye termelési sajátosságainak köszönhetően (domináns a baromfi tartás), nagy a hús és tojás termékek száma. A turisztikai szempontból is releváns termékek közé a borokon kívül az édesség készítés jelenik meg, azonban ez csak két darab terméket jelent. Összesen 100 darab helyi terméket tudunk a 2013-as évben végzett primer adat felvételezés során gyűjteni, ezek zöme a Mátra, mint tájféldrajzi egység köré szerveződött (5. ábra).

Míg a másik megyében az egyéni gazdaságok száma jóval kevesebb, 2013-ban alig haladta meg a 10 000 darabot, ebből 36,5% volt az olyan gazdaság mely a saját szükségletein felül értékesítésre is termel, illetve kizárólag értékesítésre termel. A gazdaságok számának eltérése nem indokolja, hogy Komárom-Esztergom megyében talált helyi termékek száma harmadannyi lett. A 32 darab helyi termék arányosan oszlott meg az egyes kategóriák között, a tejtermékek, valamint az állattartásból származó alapanyagok aránya volt alacsonyabb (6. ábra).

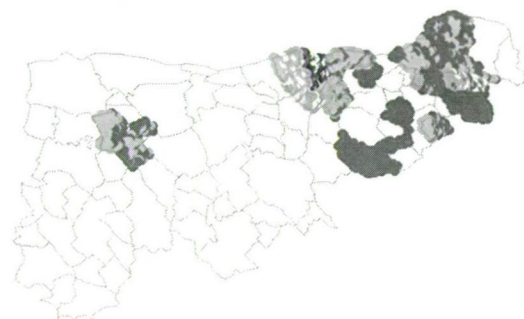
5. ábra: Helyi termékek, termékcsoportok település szerinti megoszlása a Heves megyei vizsgálati területen, 2017

Forrás: Saját kutatás

A helyi termékek védjegyzetése, vagy földrajzi árujelzővel való ellátása a jelenlegi programozási ciklusban is támogatást élvez. Azonban hasznosságukat a szakirodalmi és kutatási eredmények több esetben megkérdőjelezzik. Az általunk vizsgált termékek körére legyűjtött hivatalos adatok szerint egyetlen bejelentett védjegyet találtunk („HELYI TERMÉK ISTER-GRANUM”), mely esetében az oltalmi státusz fenn áll. A területi szintű adatok összehasonlítása arra enged következtetni, hogy a termék védjegyek valóban nem teljesítik be azt a szerepet, melyet marketing eszközként tőlük várnak.

6. ábra: Helyi termékek, termékcsoportok település szerinti megoszlása a Komárom-Esztergom megyei vizsgálati területen, 2017

Jelmagyarázat

Komárom-Esztergom megye

- bor
- édessegek, lekvárok, gyümölcse
- hús, hal, tojás
- kenyér, pékáru
- tej, tejtermék
- zöldség, gyümölcs
- méz
- fűszerek, savanyúságok, gabonaőrlemények, olajok

Forrás: Saját kutatás

A REL-ek fejlesztését célzó európai uniós forrásokat biztosító pályázati kiírás (VP3-16.4.1-17 Együttműködések támogatása a REL és a helyi piacok kialakításáért, fejlesztéséért és promóciójáért) esetében a kötelezően és választhatóan megvalósítandó tevékenységeket és a pályázók körét vetettük össze a szakirodalmi és saját vizsgálatunkban talált eredményekkel, megállapításokkal. A kiírás által meghatározott pályázók körét a termék előállítók és értékesítést végzők lefedik. A kötelező tevékenységek közé tartozik a termelői együttműködésen alapuló, rövid ellátási láncú értékesítési üzleti modelljének kialakítása és működtetése, ennek érdekében új REL csoport kialakítása és működtetése. Továbbá már létező REL-jellegű közvetlen értékesítést végző csoport esetén bármilyen új projekt megvalósítása. Ehhez kapcsolódóan a pályázati kiírás bírálati szempontrendszerében legalább 5 legfeljebb 10 fős együttműködések kaphatnak támogatást, melyek

legalább 5 mezőgazdasági termékkört ölelnek fel, és legalább kétféle értékesítési formát valósítanak meg. Saját vizsgálataink és szakirodalmi adatok alapján a közvetlen értékesítésben a zöldség, gyümölcs, méz, tojás, valamint a tejtermékek dominálnak. Tehát elsősorban a friss feldolgozatlan alapanyagok értékesítésével foglalkozó termelők és termékkörök jelenhetnek meg. A közelmúltban végzett felmérések alapján a termelői piac, a gazdaudvarból történő közvetlen értékesítés, valamint a termelői boltok igénybevételi gyakorisága volt a legnagyobb a közvetlen értékesítésben (Lehota–Mácsai, 2012).

A termelői piacok bővítése önmagában kívánatos cél, hiszen számuk jelenleg alacsony, azonban a termelői boltokkal és gazdaudvarok működtetésével nehezen kapcsolható össze. Ezentúl fontos kérdés a gazdák szövetkezési hajlandósága, mely közismerten nagyon alacsony. A két vizsgált megyében a termelői csoportok száma Heves megye esetében hat, Komárom-Esztergom megye esetében mindösszesen 5 darab. Termelői szervezet csak Hevesben jelenik meg, csupán egy darab. Bár az önállóan nem támogatható tevékenységek körében a piac létesítéséhez szükséges épületek biztosítását, a termékek szállítását, piaci értékesítését segítő promócióját biztosító tevékenységek is megjelennek, ezek valószínűleg nem lesznek elegendők az új szerveződések létrehozásához.

4. Következtetések

A vizsgálati mintaterületeken és a szakirodalmi adatok, eredmények alapján megállapítható, hogy a rövid ellátási láncok kialakulásának akadályai nem csak a termékpályák alacsony termék kibocsátásából és a speciálisan a helyi termékeket preferáló értékesítési csatornák szűkösségén múlnak majd. Erősen determinálja a területi fejlettségbeli különbségekből eredő keresleti-kínálati anomália, emiatt a termékek és a fogyasztók nehezebben találhatnak egymásra (ahol több a termék kevesebb az értékesítési lehetőség, míg a fizetőképes kereslettel rendelkező térségekben termék szűkösség állhat elő). A helyzet megoldását célzó együttműködések és helyi piacok kialakításának támogatása elérhető, azonban az együttműködések hiánya, a termékkörök szűkössége, valamint a termékek marketinget támogató védjegy rendszer bizonyítottan alacsony hatékonysága miatt nem jelent rövid távon sem megoldást. A jelenlegi programozási időszak végéig, a kiírás által elvárt, 45 db működő REL zömében a fentebb említett okok miatt a nagy forgalmat és árrést biztosító Közép- magyarországi régióban fognak megvalósulni és közvetlenül segíteni a helyi gazdaság fejlődését.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00001 „Komplex vidékgazdasági és fenntarthatósági fejlesztések kutatása, szolgáltatási hálózatának kidolgozása a Kárpát-medencében” című projekt támogatta."

Irodalomjegyzék

- Benedek Zs., Balázs B. (2014): Az élelmiszertermelés relokalizációjának térbeli-társadalmi különbségei Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 28 (4): 63–75.
- Bocskay et al. (2013): *Adj Helyet a Helyinek” Hálózati mozgalom a helyi termék polcok életre hívására* (Elemző háttéranyag). Pannon Helyi Termék Nonprofit Kft.
- EIP-AGRI Focus Group (2015): Innovative Short Food Supply Chain management. Final report, 2015. European Commission EIP-AGRI Agriculture and Innovation. *Environment and planning A.*, 35: 393–412.
- EU Rural Review (2012): Local Food and Short Supply Chains. *EU Rural Review*, 12: 4–10.
- European Network for Rural Development. *EU Rural Review* No 22 'Smart and competitive food and drink supply chains'.
- J. Dwyer, K. Kubinakova, N. Lewis, J. Powell, M. Vignani, B. Fährmann, A. Gocht, R. Grajewski, M. C. Sauras, P. N. Cachinero, F. Mantino, M. Berriet-Sollicec, Hai-vu Pham (2016): *Research for AGRI Committee – Programmes implementing the 2015-2020 Rural Development Policy*. European Parliament Directorate-general for internal policies, 26–33.
- Kiss K., Takácsné Gy. K. (2017): Lehet-e termelői összefogás a REL-ek mentén? In: Szabó G., Baranyai Zs. (szerk.): *A szövetkezés-együttműködés akadályai, feltételei és fejlesztési lehetőségei a magyar élelmiszergazdaságban*. Agroinform Kiadó, Budapest, 271–291.
- Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Wood T. E., Bos, E., Sutton, G., Backett, M. (2013): Short Food Supply Chains and Local Food Systems in the EU. A State of Play of their Socio-Economic Characteristics. *European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective technological Studies*, Luxembourg, 109–116.
- Kujáni K. (2014): Az alternatív élelmiszerellátó rendszerek meghatározásának és csoportosításának tényezői. *Gazdálkodás*. 58 (1): 30–40.
- Lehota J., Csíkné M. É.: Értékesítési sajátosságok – közvetlen értékesítési csatornái. In: Szakály Z., Szente V. (szerk.): *Agrártermékek közvetlen értékesítése, marketingje*. Magyar Agrárkamara, Szaktudás, Budapest, 117–155.
- Renting, H., Marsden, T. K., Banks, J. (2003): Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. *Environment and Planning A*, 35 (3): 393–411.
- Short food supply chains and local food systems in the EU (2016). In: Marie-Laure Augère-Granier (szerk.): *EPRS – European Parliamentary Research Service*. 10.
- Szabó E. (2006): *Az eredet- és minőségjelzők alkalmazásának lehetőségei és feltételei a marketingkommunikációban*. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.